

TÜRKİYE'DE BASIN SENDİKACILIĞI

Güleda YÜCEDOĞAN*

The Press Syndicalism in Turkey

In this article we emphasised the importance of the press syndicates and how the problems have influenced the Turkish Press. In a country the development of the democracy depends on the development of the syndicate rights. So there is a relation between the press and the well using the syndicate rights. In conclusion we emphasised the syndicate rights for the development of Turkish Press.

.....

Giriş

Sendikacılık, günümüzde tüm dünyada benimsenme biçimiyle toplumun en önemli demokratik örgütlenme biçimlerinden biridir. Bunun en önemli nedeni ise mesleki çıkarların, yani üreticilerin, üretici olarak çıkarlarının dile getirilmesini olası kılmakta ve aynı zamanda hem bir eylem biçimi hem de bir doktrin olarak kabul edilmektedir.

Dünden bugüne iş hayatında gözlemlenen gelişmeler sendikaların önemini yadsınmaz kılmıştır. Batı ülkelerinde bugün sendikaların siyasal bir etkinlik kazandığından söz etmek olasıdır. Batı ülkelerinde sendikaların işlevlerini yerine getirebilmelerinin temel nedeni işçilerin toplumda sayısal bir güce sahip olmalarının yanı sıra bilinçli bir biçimde örgütlenmeleridir.

* Araş.Gör.Dr., İ.Ü. İletişim Fakültesi Gazetecilik Bölümü.

Günümüzde sendikal haklar dünya çapında, uluslararası örgütler tarafından garanti altına alınmış bulunmaktadır. Uluslararası Çalışma Örgütü 1944'teki 26. toplantısında aldığı kararla, Birleşmiş Milletler Örgütü 10 Aralık 1948 tarihli İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi'nin 23. maddesiyle sendika kurma ve bunlara katılma hakkı tanınmıştır.

Bir ülkede demokrasi gelişmişse sendikal haklarda gelişmiş, doğal olarak toplumda sendikalaşma oranı yüksek ve sendikal demokrasi için ülke koşulları da ilerlemiş demektir. Sendikal hareketler gelişmiş ülke demokrasisinde yerini almışsa o ülkede demokrasi en güçlü dayanaklarından birine kavuşmuş sayılmaktadır.

Diğer mesleklerde olduğu gibi basın alanında çalışanların da haklarını korumak ve işverenle ilişkilerini düzenlemek için sendikalaşmaya gereksinimleri vardır. Gerçekte de bir ülkede basının görevlerini tam anlamıyla yerine getirebilmesi için basın özgürlüğünün ve çalışanlarının temel gereksinimlerinin sağlanmış olması gereklidir.

Basın bugün kullandığı teknoloji ve teknolojik aygıtlarla olağanüstü bir gelişim göstermiştir. Matbaa alanındaki yenilikler ve modern teknolojiler bu sektörün içinde çalışanları bu gelişmeye paralel olarak yeni sorunlarla karşı karşıya bırakmıştır. Diğer alanlarda çalışanlara oranla basın alanında çalışanların sorunları ve koşulları daha da ağır olmaktadır.

1980 Sonrası Basın Çalışanlarının Sorunları

1980 sonrası Türk Basını'nda gözlemlenen gelişmeler, Medya gruplarının ortaya çıkması, bu gruplaşmanın getirdiği çalışma koşulları gazetecilerin iş yaşamlarında ve çalışma koşullarında da zaman zaman aksaklıklara neden olmaktadır. Ayrıca 1980 sonrası hazırlanan 1982 Anayasası da basın çalışanlarına ve basın sendikalarına oldukça zor koşullar sunmaktadır.

Murat Belge'nin de belirttiği gibi 1980 sonrası dönemde varolan kurumlar, getirilene karşı çıkmamış karşı çıkanlar henüz varlık gösterememiştir. Bu kurumların, basının ve sendikaların vb. söz konusu tutumuyla, halkın talepleri de zaten işitilmez duruma gelmiştir.

İş güvencesinin olmayışı, toplu sözleşme ve sendikal hakların zayıflaması, 212 sayılı yasanın kullanılmasındaki aksaklıklar, bunun sonucunda da sendikal hakların işleyememesi, gazeteciyi patron ve işten atılma, bir basın grubundan atıldığı zaman medya kartellerinin yazılı

olmasa da kendi aralarında aldıkları kararlar sonucunda başka bir basın grubunda iş bulamama gibi ağır sonuçlara götürmektedir.

12 Eylül 1980 İhtilali'nden sonra Gazetecilik alanında da çeşitli baskılardan dolayı sendikacılığa gösterilen ilgi oldukça azalmıştır. "12 Eylül 1980 hareketi terörü ve anarşiyi sona erdirmek gerekçesiyle iktidara el koymuştu. Çoğulculuğu bir süre için frenledi ve demokrasiye dönme vaadine uygun olarak iktidarı devrederken parlamenter düzenin basından rahatsız olmamasını sağlayacak önlemleri de getirdi. 1961'in tamamen özerkleştirmiş olduğu televizyonu, iktidarın kontrolüne sokan bir düzenleme yaptı. Basında tam bir temizliği gerçekleştirdi. 796 gazeteci hakkında 218'i hapisle sonuçlanan 632 dava açıldı. 1991 başında 28'i cezaevinde bulunan 44 gazeteci hakkında toplam 4000 yılı geçen hapis cezası verildi."1

1980 Askeri Darbesi demokrasinin bir süre kesintiye uğradığı ve sivil toplum örgütlerinin bir çoğunun kapatıldığı bir dönem olmuştur. Basın sendikaları da bu dönemden yeterince etkilenmişlerdir. 1980 döneminden sonra basın sendikacılığı alanında büyük bir atılım yapılamamıştır.

1982 Anayasası'ndan sonra çıkarılan Sendikalar Yasası, Toplu Sözleşme Yasası gibi yasalarda basın alanında yeterli gelişimin sağlanmasına yardımcı olamamıştır. Yeni sendikalar yasası ile işyeri sendikacılığı yerine işkolu sendikacılığının getirilmesi basın alanında çalışan, üreten kol işçilerinin basın sendikalarının dışına itilmesine yol açmıştır. Bu durum da sendikal büyümeyi yavaşlatmış hatta durdurmuştur.

İşkolu sendikacılığına göre 27 numaralı iş kolu olan gazetecilikte matbaa işçilerinin kapsam dışı bırakılması, Türkiye Gazeteciler Sendikası dışında Basın- İş Sendikası'nın kurulması sonucunu doğurmuştur.

Oysaki basın işkolu denildiğinde gazetecilik basın yayım ve basımın bir bütün olarak düşünülmesi gerekmektedir. Birbiriyle ilgili işkollarının aynı sendikada birleşmelerinde ve bütünleşmelerinde çalışma yaşamı açısından bir sakınca bulunmamaktadır.

Türkiye Gazeteciler Sendikası'nın girişimiyle bu gerçek, Çalışma Bakanlığı tarafından kabul edilerek matbaada çalışan işçilerinde 27 numaralı işkolundan sayılmaları yasal açıdan da onaylanmıştır.

1 Orhan KOLOĞLU, Türk Basını, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1993, S: 105.

Gazete patronları 1980 sonrası dönemde açık açık sendikalara karşı çıkmışlardır. 1990 yılından başlayarak gazete patronları çalışanlarını çeşitli baskılarla, "Kıdem tazminatı yükünden kurtulmak isteyen gazete sahiplerinin, 212 sayılı yasaya göre çalışan fikir işçilerini, 1475 sayılı yasa kadrosunda çalışma yönünde baskı yaptıkları, 212'de çalışanların bir bölümünü ise işletme bünyesinde kurulan haber ajansı gibi şirketlerde istihdam ettiği görüldü."²

Çalışma koşullarını zorlaştırıp sendikasızlaşmalarını güçlendirerek, Türkiye Gazeteciler Sendikası'ndan ayrılmaya yönlendirmişlerdir. Gazeteciler de bu duruma boyun eğmek zorunda kalmışlardır.

Gazetecilerin hiçbir güvencelerinin kalmadığı göz önünde bulundurulduğunda bu sonuç oldukça doğal görünmektedir. "En büyük gazeteler bile çalışanlarının sendikadan istifa etmesini istiyor. Ve istifalar gerçekleşiyor. Çünkü gazetecinin hiçbir güvencesi yok."³

Medya patronları basın alanında çalışanların sendikasızlaştırma yoluyla her türlü haklarını ellerinden almışlardır. Böylelikle kadrosuz, sigortasız ve iş güvencesinden yoksun çalışan bir kitle oluşturmak yoluna gitmişlerdir.

Oysa basının özerkliği toplumsal, siyasal ve kültürel açıdan birinci derecede önem taşımaktadır. 212 sayılı yasa kalkmamış ve yürürlükte olmasına rağmen, basının içinde bulunduğu koşullar nedeniyle basın bu yasanın yürürlüğe girmesinden önceki durumdan da daha kötüye gitmiştir.

Ancak gazete patronları açık bir biçimde sendikasızlaşma politikasını benimsemişlerdir. Gazetecilerin ortak bir bilinçle hareket etmeleri yalnızca tek bir olayla kalmış ve yavaş yavaş basın sendikaları büyük medya gruplarından dışlanmıştır. İlk olarak 1991 yılında Milliyet Gazetesi sendikaya cephe açmış bunu Sabah Gazetesi, 1994'te de Hürriyet Gazetesi izlemiştir.

Doğan Grubunun sahibi Aydın Doğan Hürriyet Gurubunu satın aldıktan sonra sendikasız gazeteci çalıştırma eğilimi tüm Hürriyet Gurubu'nda yaygınlaşmıştır. Böylelikle Türkiye Gazeteciler Sendikası büyük bir darbe almıştır.

² Mehmet KOLOĞLU, *Medya Politik, Eti Kitapları*, İstanbul, 1996, S: 107.

³ Emin ÇÖLAŞAN, *Basında Sömürü*, İstanbul Bayram Gazetesi, 13 Haziran 1992, S:4.

Bu iki önemli medya grubunun birbirine rakip olarak ortaya çıkmasıyla basın alanında transferler ve yüksek ücretler dönemi de başlamıştır. Ancak bu yüksek ücretlerden yalnızca tanınmış köşe yazarları, sanatçılar, yazarlar ve toplum içinde gazeteye ilgiyi çekecek özellikleri olan bir takım kişiler yararlanabilmiştir.

*"Sendikasılaştırma girişiminin sonuçlarından bir başkası da yönetici konumundaki kimi gazetecilerin ücretleri milyarlarla ifade edilirken, gazetelerin ana unsuru olan haberleri izleyip yazan, fotoğraflayan ya da yayına hazırlayan gazeteciler asgari ücret düzeyinde kalmışlardır."*⁴

Hürriyet Gazetesi Genel Yayın Müdürü Ertuğrul Özkök 1994 yılında Hürriyet Gazetesi'nin sendikaya karşı oluşunu şöyle açıklamıştır: *"Türkiye'nin bugünkü ekonomik koşullarında sendika ile birlikte yürümek mümkün değildir. Biz eskiden beri liyakata göre ücret verilmesini savunuyoruz. Öbür gazetelerde (Sabah ve Milliyet) sendika devam etseydi böyle bir işe gidilir miydi, onu bilmiyorum. Sendika bizi olumsuz etkiliyor. Bizim şu anda yaptığımız sözleşme, toplu sözleşmede varolan bütün hakları koruyor. Sendikanın çağın gereklerine göre çalışması gerekirdi."*⁵

1994 yılından sonra Anadolu Ajansı, Cumhuriyet Gazetesi, Ulusal Basın Ajansı ve Anka Haber Ajansı dışında sendikalı gazeteci çalıştıran kuruluş kalmamıştır.

Günümüzde Türk Basını'nda yaşanan sendikasılaşma olgusunu tam olarak anlayabilmek için 1980 sonrası basın alanındaki gelişmeleri kısaca gözden geçirmek yararlı olacaktır.

Bu yıllarda sendikal alanda gözlemlenen yasaklamalar ve birçok sendikanın işlerliğini yitirmesi tüm alanlarda olduğu gibi basın alanında da bir çok sorunun ortaya çıkmasına neden olmuştur.

Muhabirlerin konumu yine aynı düzeyde kalmıştır. Üstelik bir basın kuruluşundan atılan kişi diğer basın grubunda iş bulamaz duruma gelmiştir. Bu nedenle gazeteciler işverenlerinden hiçbir haklarını isteyemez konumdadırlar.

"1992'den sonra medyadaki tekelleşmeye paralel olarak sendikasılaştırma eğilimlerinin gündeme gelmesiyle uygulama olanağı bulunamayan, daha doğrusu gazetecilerin kendilerine yapılan işten

4 Türkiye Gazeteciler Sendikası 1995-1998 Yönetim Kurulu Çalışma Raporu, TGS Yayınları, İstanbul, 1998, S:20.

5 Orhan ERİNÇ, Cumhuriyet Gazetesi, 10 Ağustos 1994.

çıkarma, işsiz kalma baskıları yüzünden uygulanmasını pek cesaretle isteyemedikleri bir kanundur."6 Özellikle yasayla kendilerine tanınan sendika kurma ve sendikaya üye olma istek ve haklarını dile getirememektedirler.

Çünkü Basın-İş Kanunu'ndan yararlanabilmek için ön koşul gazetecinin işvereni ile hizmet sözleşmesi imzalaması gerekliliğidir. Yani bir gazeteci gazeteye fikir işçisi olarak alınmalıdır.

Ancak işyerlerinde sendikalaşma olgusunu görmek istemeyen gazete patronları bu koşulu yerine getirmeyerek gazeteciyi taşeron şirketlerin kadrolarına almakta, fiilen gazetecilik yaptığı halde başka şirketlerin bordrolarından ücret ödeyerek hukuken gazeteci olmasını engellemektedir.

"Türkiye'nin üç büyük gazetesinden biri olan Sabah'ın da içinde bulunduğu Medi Grup'ta 1700'ü gazeteci 3000, Milliyet'te 300'ü gazeteci 900, Hürriyet Gazetesi'nde ise 550'si gazeteci olmak üzere 1300 kişi çalışmaktadır. Toplam olarak üç gazetede- ki bunlar aynı zamanda basında tekel durumundadır- çalışan 2550'si fikir işçisi 5200 basın emekçisinden gerçek kadrolarından gösterilenler bu miktarın %10'u dahi bulmamaktadır. Dolayısıyla 212 sayılı yasadaki yararlanmaları söz konusu değildir. Diğer taraftan sendikalı olmadıkları için Toplu-İş Sözleşmesi ve örgütlülüğün gücünden de mahrumdurlar."7

Yani gazeteciler bu büyük basın kuruluşlarında çeşitli nedenlerden 212 sayılı yasa yerine 1475 sayılı Genel İş Yasası'nın hükümlerine göre çalışmaya zorlanmakta böylelikle kimlik ve kişilik haklarına yapılan saldırılar mevzuattaki yetersizlikler nedeniyle önlenememektedir. Aynı zamanda gerçek gazeteci kimliğini taşıyamayan gazeteci Gazeteciler Sendikası adı altında bir sendikaya üye olamamaktadır.

Görüldüğü gibi gazete sahipleri aralarında anlaşarak gazetecilerin haklarını ve çalışma koşullarını kendi aralarında gazetecilerin düşüncelerine başvurmadan oluşturmaktadırlar.

Medyanın geçirdiği bütün bu değişimler ve basın bu derece sermaye gruplarıyla iç içe girmesi çalışanları her anlamda kısıtlamıştır. Basının özerk durumu bu gelişmelerle herhangi bir ticari ortamla aynı konuma gelerek zedelenmiştir. Yani basın çalışanları sermaye grubunda çalışan kişilerden bile haklar bakımından daha güç duruma düşmüşlerdir.

6 Orhan ERİNÇ, www.byegm.gov.tr.

7 Türkiye Gazeteciler Sendikası 1995-1998 Yönetim Kurulu Çalışma Raporu, Agy, S: 137.

Türkiye'de basın piyasasını tekeline alan sermaye sendikası çalışanlarının sendikadan istifa etmelerini aksi durumda işlerine son verileceğini bildirmişlerdir. "1990 ve 91'li yıllarda TGS üyesi çalışanlardan 200'ü Günaydın, 5'i Cumhuriyet, 79'u Güneş 50'si Milliyet, 100'ü Tan, 50'si Fotospor ve 20'si de Panorama Dergisi'nden olmak üzere 495 kişi işten çıkarılmıştır."⁸

1980 İhtilali Dönemi'nde Türk-İş bünyesinde yer alan Türkiye Gazeteciler Sendikası diğer tüm sendikalar gibi kapatılmış ancak bir iki gün sonra yeniden işlerliğini kazanmıştır. Bununla birlikte sendikaların her türlü toplantı ve etkinlikleri izne bağlanmıştır.

Türkiye Gazeteciler Sendikası gazete, dergi ve ajanslar dışındaki işyerlerini de kapsamak amacıyla çalışmalarını sürdürürken 7 Mayıs 1983 tarihli 2821 sayılı Sendikalar Yasası yürürlüğe girmiş ve bu yasaya göre hazırlanan iş kolları tüzüğü nedeniyle basın sendikaları yalnızca gazete, dergi ve ajans işyerlerinde örgütlenme yetkisine sahip olmuşlardır. Matbaa çalışanları 27 numaralı gazetecilik işkolunun dışında tutulmuştur.

Sonuç

Demokrasilerde Anayasal hak olarak yer alan düşüncelerini ifade etme özgürlüğü gazetecilik mesleğinin temelini oluşturmaktadır. Basın özgürlüğü bir ülkenin gelişmişliğini gösteren en önemli özelliklerden biridir. Özgür bir basından söz edebilmek içinse çalışanlarının iş koşullarının ne kadar gelişmiş olduğuna bakmanın önemi yadsınamaz.

Basın gerçekten de çelişkilerle dolu bir meslektir. Gazeteci bir anlamda tanıklık ettiği gerçekleri aktaran bir kişidir. Yaptığı bu iş için para almaktadır. Bu meslek dalında çalışanların da yaşadığı en büyük ikilem bu noktada başlamaktadır. Karşısında bir işveren olan gazeteci haberlerini oluştururken kendi bilincini ve vicdanını kullanabilmek için yasal bir güvenceye her meslekten daha fazla gereksinim duymaktadır.

İş güvencesinin bulunmadığı, iş güvenliği yalnızca patronunun inisiyatifine kalmış bir ortamda çalışan gazetecinin ne özgürlüğünden ne de çalışma koşullarının niteliğinden söz edilemez. Demokratik bir devlet güvencesi her ortamda olduğu gibi bu ortamda da olmazsa olmaz niteliktedir.

8 Petrol -İş 1990 Yılı, Petrol-İş Yayınları, İstanbul, 1991, S: 344.

Türkiye geçmişten günümüze her türlü sorunu yaşamış bir ülke konumundadır. Her sorunu aşmak için gerekli potansiyele ulaşabilecek gücü vardır. Sendikacılık alanında da yapılması gereken temel çözümlerin ilk sırasına büyük kısıtlamalar ve yasaklamalar getiren 1980 Anayasası'nın bir an önce yeniden ele alınmasının zorunluluğu yerleşmektedir.

İş Kanunu'nda var olan sendikalarla ilgili yasa maddelerinin sendikacılığın ve basın sendikalarının gelişmesine ve işlerlik kazanmasına elverecek biçimde yeniden düzenlenmesi titizlikle ele alınmalıdır. Bu bağlamda da 212 ve 5953 sayılı yasaların yeniden gözden geçirilerek uygulanmasının zorunlu bir biçime getirilmesinin önemi en yakın zamanda ele alınmalıdır.

Ancak bu yasal değişimler yapılırken yabancı kaynaklardan yararlanıp öykünmek yerine artık var olan düzenlemelerin nasıl daha iyi olabileceği ve daha iyi işletilebileceği düşünülmelidir. İşlemeyen ve aksayan yanlar için yeni eklenecek metinlerde ise ülkenin genel yapısına, kendine özgü özelliklerine ve iç dinamiğine, geçmişte yaşadığı deneyimlerden çıkarılacak derslerinde katkısıyla yön verilmesinin kanımızca büyük yararı olacaktır.

Sermaye Gruplarına bağlı gazetelerde çalışan gazetecilerin de sendikalaşma haklarının yeniden sağlanması ve sendikaya üye olmayan gazetecinin kalmaması basının ve gazetecinin geleceği açısından oldukça önemli olacaktır.

Ancak basın sendikaları konusunda ülkemize özgü bir model oluşturabilmek için öncelikle Gazeteciler Cemiyeti Başkanı Nail Güreli'nin de belirttiği gibi "*Basın sendikaları için bir modelden önce yasalar düzeltilmelidir.*" Türkiye'de basın sendikacılığı konusuyla ilgili olarak görüşlerini aldığımız gazetecilerin tümü bu olgu üzerinde durarak, gazetecilerin hak ve özgürlüklerine kavuşabilmeleri dolayısıyla da basın özgürlüğünden söz edilebilmesi için öncelikle yasalarda bir takım değişiklikler yapılması gerekliliği üzerinde durmuşlardır.

Kaynakça

- 1- ÇOLAŞAN Emin, Basında Sömürü, İstanbul Bayram Gazetesi, 13 Haziran 1992.
- 2- ERİNÇ Orhan, Cumhuriyet Gazetesi, 10 Ağustos 1994.
- 3- ERİNÇ Orhan, www.byegm.gov.tr.
- 4- KOLOĞLU Mehmet, Medya Politik, Eti Kitapları, İstanbul, 1996.
- 5- KOLOĞLU Orhan, Türk Basını, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1993.
- 6- Petrol -İş 1990 Yılı, Petrol-İş Yayınları, İstanbul, 1991.
- 7- Türkiye Gazeteciler Sendikası 1995-1998 Yönetim Kurulu Çalışma Raporu, TGS Yayınları, İstanbul, 1998.

